

การศึกษาเชิงวิเคราะห์ปรัชญาการศึกษาของพระพรหมบัณฑิต

(ศ.ดร.ประยูร ธมฺมจิตฺโต)

An analytical study of philosophy education of phrabrahmapandit (prof. dr. prayoon dhammajitto)

พระพจน์ กิตติปัญญา (นุชกลาง)^๑

พระยุทธนา อธิจิตฺโต,ดร.^๒

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์เรื่อง การศึกษาเชิงวิเคราะห์ปรัชญาการศึกษาของพระพรหมบัณฑิต (ศ.ดร. ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ซึ่งมีวัตถุประสงค์การวิจัย ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องปรัชญาการศึกษาในปัจจุบัน (๒) เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องปรัชญาการศึกษาของพระพรหมบัณฑิต (ศ.ดร.ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (๓) เพื่อวิเคราะห์เชิงปรัชญาการศึกษาของพระพรหมบัณฑิต (ศ.ดร.ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ผลการศึกษาพบว่า

ปรัชญาการศึกษาของพระพรหมบัณฑิต (ศ.ดร. ประยูร ธมฺมจิตฺโต) มีความเชื่อมโยงและสัมพันธ์กับแนวคิดทางปรัชญาการศึกษาของกลุ่มปรัชญา ๕ กลุ่ม ได้แก่ (๑) กลุ่มสารัตถนิยม เชื่อว่า การศึกษาเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดความรู้ความจริงทางธรรมชาติ (๒) กลุ่มนิรันดถนิยม เชื่อว่าโลกนี้มีบางสิ่งที่มีคุณค่าถาวร ไม่เปลี่ยนแปลง ที่เราควรอนุรักษ์และถ่ายทอดให้คนรุ่นหลังต่อไป (๓) กลุ่มพัฒนาการนิยมหรือพัฒนาการนิยม หรือวิวัฒนาการนิยม (Progressivism) เชื่อว่าการดำรงชีวิตที่ดี ต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของการคิดที่ดีและการกระทำที่เหมาะสม (๔) กลุ่มปฏิรูปนิยม เชื่อว่า การปฏิรูปสังคม เป็นหน้าที่ของสมาชิกของคนในสังคมทุกคน และการศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญที่สามารถทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคมได้ และ(๕) กลุ่มอัตถิภาวนิยม หรือ อัตถนิยม (Existentialism) เชื่อว่า ในความมีอยู่เป็นอยู่ของมนุษย์ มนุษย์แต่ละ คนจะต้องกำหนดหรือแสวงหาสาระสำคัญ (essence) ด้วยตนเอง

คำสำคัญ : ปรัชญาการศึกษา ,พระพรหมบัณฑิต

Abstract

This thesis was purposed three objects are (1) to study the concept of educational philosophy in the present (2) to study the concept of educational philosophy of Phrabrahmpandit (Pros. Dr. Prayoon Dhammajitto) and (3) An analytical

^๑นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

^๒อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

study of educational philosophy of Phrabrahmpandit (Pros. Dr. Prayoon Dhammajitto) , the study results is found that

Analysis of the educational philosophy of Brahma Science (Prof. Dr. Prayoon Allah's mental growth) are linked and related to the Philosophy of Education Philosophy five groups: (1) the belief that education is essentialism. tool to convey the truth of nature (2) If the new popular destinations. Believes that this world has something valuable permanent. Unaltered We should conserve and transmit to future generations the next (third) group Pipat Na Na Pipat popular or unpopular or the evolution of the popularity (Progressivism) believe that living well. Must be set on the basis of a good idea and the right action (4) Reform the popular belief that social reform. It is the duty of every member of the society. And education is an important tool to bring about change in society (5) the existential or identity Ratings (Existentialism) believe in the existence of human beings each must determine whether or seek the essence (essence) Self

Keywords : philosophy education, phrabrahmapandit

๑. บทนำ

ปรัชญาการศึกษา คือ ปรัชญาในส่วนที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับปัญหา เป้าหมายของการศึกษา ของสังคมโดยพยายามตอบคำถามที่ว่า เป้าหมายหรือผลที่พึงประสงค์ที่จะก่อให้เกิดกับผู้เรียนนั้นควร จะเป็นอะไร? และเป้าหมายดังกล่าวเหมาะสมหรือไม่ เมื่อตอบคำถามถึงเป้าหมายของการศึกษาเสีย แล้ว ก็สามารถตอบคำถามต่อไปได้ว่า ความรู้ใด ทักษะใดใด ทักยะใด ควรได้รับการถ่ายทอดให้แก่เขา เหล่านั้น รวมทั้งมรรควิธีให้การศึกษาจะนำไปสู่เป้าหมายนั้นด้วยคำตอบของนักปรัชญาการศึกษาต่อ ปัญหาที่ว่าเป้าหมายของการศึกษาหรือผลที่พึงประสงค์ของการศึกษาหรือสิ่งใดนั้น^๓ ส่วนนักปรัชญา อย่าง ฟรานซิส เบคอน, จอห์น ล็อก มีความเชื่อว่า โลกแห่งปรากฏการณ์อย่างที่มีนัยเป็น เป็นจริงแล้ว การศึกษาจึงมีเพียงเป้าหมายที่จะเข้าใจโลกแห่งปรากฏการณ์นี้เท่านั้น โดยไม่จำเป็นต้องหาความรู้ในเชิงนามธรรมที่ห่างไกลตัวออกไปอย่างทัศนะของเพลโต ดังนั้น วิชาเช่นวิทยาศาสตร์จึงเป็นวิชาที่สำคัญ ทำให้มนุษย์พบกับความสุขที่แท้จริง^๔

ปัจจุบันการศึกษาตามนัยแห่งปรัชญาการศึกษา ได้ถูกนำเสนอให้เป็นอีกแนวทางหนึ่งในการนำมาใช้เป็นส่วนหนึ่งของการสนับสนุนทางการศึกษา สามารถพบได้จากงานเขียนของนักการศึกษาฝ่ายบรรพชิตผู้ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาทางการศึกษาของสงฆ์และ

^๓ กิติมา ปรีดีลิตก, **ปรัชญาการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร: ประเสริฐการพิมพ์, ๒๕๒๐) , หน้า ๒๓ .

^๔ จิตรกร ตั้งเกษมสุข, **พุทธปรัชญากับปรัชญาการศึกษาไทย**, (กรุงเทพมหานคร: เคล็ดไทย, ๒๕๒๕) , หน้า ๔๕ .

เชื่อมโยงกับการศึกษาของฝ่ายคฤหัสถ์ด้วยเช่นกัน คือ พระพรหมบัณฑิต (ศ.ดร.ประยูร ธรรมจิตโต) สามารถศึกษาแนวคิดของท่านได้จากผลงานที่พิมพ์เผยแพร่มากมายได้แก่ ขอบฟ้าแห่งความรู้ กับ ผลงานด้านการศึกษา โรงเรียนวิถึพุทธเพื่อสังคมไทยและทิศทางการศึกษาไทย โดยได้นำเสนอ แนวทางการจัดการศึกษาที่พึงประสงค์ต้องมียอดประกอบ ๔ ประการ เรียกว่า จตุสดมภ์ของการศึกษา (Four Pillars of Education) ประกอบด้วย ๑) การศึกษาเพื่อพัฒนาศักยภาพ (Learning to know) ๒) การศึกษาเพื่อพัฒนาสมรรถภาพ (Learning to do) ๓) การศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพ (Learning to live) และ ๔) การศึกษาเพื่อพัฒนามนุษย์ภาพ (Learning to be) แนวทางนี้มีความสอดคล้องกับหลักธรรมทางพุทธศาสนา คือ กายภาวนา (การพัฒนาทางกาย) สีสภาวนา (การพัฒนาทางสังคม) จิตภาวนา (การพัฒนาทางจิต) ปัญญาภาวนา (การพัฒนาทางปัญญา) ซึ่งการศึกษาจะพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้จำเป็นต้องมียอดประกอบของจตุสดมภ์ของการศึกษานี้^๕ ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาแนวคิดปรัชญาการศึกษาของพระพรหมบัณฑิต (ศ.ดร.ประยูร ธรรมจิตโต) ตามหลักปรัชญาการศึกษา เพื่อให้ทราบลักษณะเด่นของการนำแนวคิดปรัชญาการศึกษา มาประยุกต์กับการพัฒนาการศึกษาที่พระเดชพระคุณใช้เป็นแนวทางการบริหารการศึกษาอยู่ในปัจจุบัน

๒. วัตถุประสงค์

๑. เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องปรัชญาการศึกษาในปัจจุบัน
๒. เพื่อศึกษาแนวคิดปรัชญาการศึกษาของพระพรหมบัณฑิต (ศ.ดร.ประยูร ธรรมจิตโต)
๓. เพื่อวิเคราะห์แนวคิดปรัชญาการศึกษาของพระพรหมบัณฑิต (ศ.ดร.ประยูร ธรรมจิตโต)

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ที่เป็นภาพถ่ายมาประกอบในการวิเคราะห์ข้อมูลและมีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

การวิจัยครั้งนี้ ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ด้วยวิธีการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ในการวิเคราะห์แนวคิดเรื่องปรัชญาการศึกษาของพระพรหมบัณฑิต (ศ.ดร.ประยูร ธรรมจิตโต) มีวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

๑. ศึกษาเอกสารชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙ และงานเขียนของพระพรหมบัณฑิต (ศ.ดร.ประยูร ธรรมจิตโต) อาทิเช่น ทิศทางการศึกษาไทย, โรงเรียนวิถึพุทธเพื่อสังคมไทย และพุทธทัศนะเรื่องการจัดการศึกษาเพื่อความสมดุลในโลกทัศน์ของชาวพุทธ เป็นต้น

---

^๕ พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธรรมจิตโต), การเผยแผ่เชิงรุก, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑๕.

๒. เอกสารชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ เอกสารอรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา ปกรณวิเศษบทความวิชาการ สารนิพนธ์ วิทยานิพนธ์ และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานเขียนของพระพรหมบัณฑิต (ศ.ดร. ประยูร ธรรมจิตโต) และงานวิจัยทั่วไปเกี่ยวข้องกับปรัชญาการศึกษา

๓. ศึกษาค้นคว้าแนวคิดปรัชญาการศึกษา และสัมภาษณ์พระพรหมบัณฑิต

๔. ดำเนินการจำแนกข้อมูลและจัดหมวดหมู่ตามประเด็นที่ได้กำหนดไว้ในขอบเขตการวิจัย

๕. เรียบเรียงและจัดกระทำข้อมูลตามกรอบวัตถุประสงค์การวิจัย

๖. นำเสนอผลการวิจัยโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์

๔. ผลการศึกษา

๑. แนวคิดเรื่องปรัชญาการศึกษาในปัจจุบัน พบว่า การศึกษาเป็นวิธีการส่งผ่าน จุดมุ่งหมายและธรรมเนียมประเพณี ให้ดำรงอยู่จากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง การศึกษาเป็นกระบวนการ อย่างเป็นทางการซึ่งส่งผ่านความรู้ ทักษะ จารีตประเพณีและค่านิยม ที่ส่งสมมาจากรุ่นหนึ่งไป ยังอีกรุ่นหนึ่ง และการศึกษา หมายถึง การพัฒนาบุคคลและสังคมที่ทำให้คนได้มีการเรียนรู้ และ พัฒนาขึ้นไปสู่ความเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม การศึกษาเป็นกระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญอก งามของบุคคลและสังคมโดยการถ่ายทอดความรู้การฝึกการอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม การ สร้างสรรค์จรรโลงความก้าวหน้าทางวิชาการ การสร้างองค์ความรู้อันเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อม สังคมการเรียนรู้และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต และมีจุดมุ่งหมายของ การศึกษา คือ ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ กระบวนการจัดการศึกษาต้อง ส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ และมีความสำคัญ คือ ปรัชญา ช่วยสร้างเป้าหมายหรือความคาดหวัง หรือจุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษาได้อย่างชัดเจนว่าจะไป ในทิศทางใด และควรจะวางหลักสูตรอย่างไรบนพื้นฐานของความเป็นจริงทางสังคม ทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม ช่วยตรวจสอบความคิด ทฤษฎี สมมติฐาน ความหมายและความต้องการในการ จัดการเรียนการสอน

๒. แนวคิดเรื่องปรัชญาการศึกษาของพระพรหมบัณฑิต (ศ.ดร. ประยูร ธรรมจิตโต) (ความหมายของปรัชญาการศึกษาของพระพรหมบัณฑิต (ศ.ดร.ประยูร ธรรมจิตโต) การศึกษาเป็น กระบวนการแสวงหาปัญญา และกำจัดอวิชชาไปพร้อมกัน ต้องการเน้นเรื่องหลักไตรสิกขา อธิศีล สิกขา มุ่งให้เกิดการพัฒนากายและสังคม อธิจิตตสิกขา มุ่งให้เกิดการพัฒนาจิต อธิปัญญาสิกขา มุ่งให้ เกิดการพัฒนาปัญญา และจุดมุ่งหมายของปรัชญาการศึกษาของพระพรหมบัณฑิต (ศ.ดร.ประยูร ธรรม จิตโต) พัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ การสร้างระบบเศรษฐกิจฐานความรู้ควรถือ การพัฒนาคน เป็นเป้าหมาย การพัฒนาเศรษฐกิจเป็นเป้าหมายรอง การพัฒนาเศรษฐกิจฐานความรู้ก็จะตามมาเอง คือ ความรู้เห็นตามความเป็นจริงเป็นการแสวงหาปัญญา สุตมยปัญญา คือการรับรู้ข้อมูลอย่างเดียวยัง

ไม่พอ เราต้องมีจินตตามยปัญญา คือ การคิดย่อยข้อมูลนั้นกำกับอยู่ด้วยได้แก่ สมรรถภาพ คุณภาพ และสุขภาพโดย และความหมายและความสำคัญของปรัชญาการศึกษา เป็นการแสวงหาปัญญาเพื่อพัฒนาชีวิตให้พบกับแสงสว่างและให้เข้าใจสภาวะที่เป็นจริงของชีวิต ท่านจึงเน้นเรื่องการพัฒนาปัญญามากกว่าเรื่องอื่นเพราะปัญญาเป็นคุณธรรมสำคัญที่สุด

๓. วิเคราะห์เชิงปรัชญาแนวคิดปรัชญาการศึกษาของพระพรหมบัณฑิต (ศ.ดร. ประยูร ธมมจิตโต) พบว่า แนวคิดปรัชญาการศึกษาของพระเดชพระคุณมีความเชื่อมโยงและสัมพันธ์กับแนวคิดทางปรัชญาการศึกษาของกลุ่มปรัชญา ๕ กลุ่ม ได้แก่ (๑) กลุ่มสารัตถนิยม เชื่อว่า การศึกษาเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดความรู้ความจริงทางธรรมชาติ (๒) กลุ่มนิรุตถนิยม เชื่อว่าโลกนี้มีบางสิ่งที่มีคุณค่าถาวร ไม่เปลี่ยนแปลง ที่เราควรอนุรักษ์และถ่ายทอดให้คนรุ่นหลังต่อไป (๓) กลุ่มพิพัฒนาการนิยมหรือพิพัฒนาการนิยม หรือวิวัฒนาการนิยม (Progressivism) เชื่อว่าการดำรงชีวิตที่ดี ต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของการคิดที่ดีและการกระทำที่เหมาะสม (๔) กลุ่มปฏิรูปนิยม เชื่อว่า การปฏิรูปสังคม เป็นหน้าที่ของสมาชิกของคนในสังคมทุกคน และการศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญที่สามารถทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคมได้ และ(๕) กลุ่มอัตถิภาวนิยม หรือ อัตถนิยม (Existentialism) เชื่อว่า ในความมีอยู่เป็นอยู่ของมนุษย์ มนุษย์แต่ละ คนจะต้องกำหนดหรือแสวงหาสาระสำคัญ (essence) ด้วยตนเอง

๕. บทสรุป

แนวคิดเรื่องปรัชญาการศึกษาในปัจจุบันเป็นวิธีการส่งผ่านจุดมุ่งหมายและธรรมเนียมประเพณี ให้ดำรงอยู่จากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง การศึกษาเป็นกระบวนการอย่างเป็นทางการซึ่งสังคมส่งผ่านความรู้ ทักษะ จารีตประเพณีและค่านิยม ที่สั่งสมมาจากรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง และการศึกษาหมายถึง การพัฒนาบุคคลและทำให้คนได้มีการเรียนรู้ และพัฒนาขึ้นไปสู่ความเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม การศึกษา เป็นกระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคมโดยการถ่ายทอดความรู้และสร้างองค์ความรู้อันเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อมสังคมการเรียนรู้และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต และมีจุดมุ่งหมายของการศึกษา คือ ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ตามศักยภาพ ปรัชญาการศึกษาของพระพรหมบัณฑิต (ศ.ดร. ประยูร ธมมจิตโต) มีความเชื่อมโยงและสัมพันธ์กับแนวคิดทางปรัชญาการศึกษาของกลุ่มปรัชญา ๕ กลุ่ม ได้แก่ (๑) กลุ่มสารัตถนิยม (๒) กลุ่มนิรุตถนิยม (๓) กลุ่มพิพัฒนาการนิยมหรือพิพัฒนาการนิยม (๔) กลุ่มปฏิรูปนิยม (๕) กลุ่มอัตถิภาวนิยม (Existentialism)

๖. ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

๑. ควรมีปรัชญาการศึกษาในปัจจุบันให้มีการต่อยอด แสวงหามุมมองทางความคิดเพื่อพัฒนาคน พัฒนาเศรษฐกิจ ตามแบบปรัชญาการศึกษาแบบเก่า ปรัชญาการศึกษาร่วมสมัยเพื่อเป็นแม่แบบของการศึกษาทั้งหลาย โดยนำหลักธรรมมาใช้ในสังคมไทย

บรรณานุกรม

กิติมา ปรีดีลิตก. **ปรัชญาการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: ประเสริฐการพิมพ์, ๒๕๒๐.

จิตรกร ตั้งเกษมสุข. **พุทธปรัชญากับปรัชญาการศึกษาไทย**. กรุงเทพมหานคร: เคล็ดไทย, ๒๕๒๕.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **การเผยแผ่เชิงรุก**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **ปรัชญากรีก บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก**. พิมพ์ครั้งที่ ๕.
กรุงเทพมหานคร: สายส่งศึกษิต บริษัทเคล็ดไทยจำกัด, ๒๕๔๔.